

Lausunto

10.06.2024

Asia: VN/27386/2023-VNK-31

Luonnos valtioneuvoston toimenpideohjelmaksi rasismin torjumisesta ja yhdenvertaisuuden edistämisestä

Tarkentavat kysymykset

Millaista sidosryhmäyhteistyötä tulisi tehdä toimeenpanon aikana (yhteistyötahot, yhteistyön muoto ja fokus)?

Plan International Suomi kiittää mahdollisuudesta lausua toimenpideohjelmasta. Olimme lausunnonantajana myös kesällä 2023, kun valtioneuvosto pyysi kommentteja yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden edistämistä koskevaan tiedonantoon. Pidämme edelleen tärkeimpänä tavoitteena syrjimättömyyden edistämisessä, että yhteiskunnan eriarvoistavia rakenteita tunnistetaan ja puretaan. Syrjintä, rasismi ja epätasa-arvo ovat syvälle juurtuneita normeja ja käyttäytymismalleja. Niiden purkaminen vaatii siten rakenteisiin puuttumista.

On tärkeää, että rasismin torjumiseksi ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi työskennellään yhteiskunnan kaikilla tasoilla. Plan tukee sitä, että eri ministeriöillä on omat toimenpiteensä rasismin torjunnassa. Korostamme kuitenkin, että yhdenvertaisuustyön tavoitteellinen johtaminen vaatii poliittisten päätöksentekijöiden sitoutumista, kiinnostuneisuutta ja priorisointia. Tähän työhön on vahva tuki myös kansalaisjärjestötoimijoilta, mukaan lukien Planilta, joiden osaaminen, asiantuntemus ja taidot ovat käytettävissä rasismin vastaisessa työssä.

Yhdenvertaisuustyötä ja antirasistista työtä tekevät järjestöt tulee ottaa mukaan vahvasti, jotta niiden asiantuntemus, osaaminen, kehittämisideat ja materiaalit saadaan parhaiten käyttöön. Tällöin myös toimenpiteet kohdentuvat tehokkaasti toimintakulttuureissa ja käytänteissä olevaan rakenteelliseen syrjintään ja rasismiin. Järjestöillä on suoraa kokemusta syrjittyjen ryhmien kanssa toimimisesta ja ymmärrystä näiden elämäntilanteesta ja kokemusmaailmasta. Painotamme erityisesti sitä, että globaalikasvatustyötä tekeillä järjestöillä – mukaan lukien Planilla - on paljon kokemusta ja osaamista yhdenvertaisuuden ja antirasismien edistämisestä oppilaitoksissa eri kouluasteilla ja myös nuorten vapaa-ajan toiminnassa sekä teemoihin liittyvästä opettajien täydennyskoulutuksesta.

Plan korostaa, että yhteistyö on tärkeää kaikissa toimenpiteissä. Osoitamme itse kiinnostuksemme yhteistyössä toimimiseen erityisesti lasten ja nuorten kokemaa rasismia ja syrjintää koskevissa toimenpiteissä, kuten luvun 4.2 järjestöfoorumissa ja sidosryhmätilaisuuksissa, luvun 5.1 läpileikkaavissa toimenpiteissä ja luvun 7.1 läpileikkaavissa toimenpiteissä.

Miten ja missä toimenpiteissä risteävän ja moniperusteisen syrjinnän torjuminen tulisi erityisesti huomioida?

Pidämme tärkeänä, että koko toimenpideohjelmassa tunnustetaan eri ominaisuuksien, aseman ja elämäntilanteen vaikutus yksilön kokemaan syrjintään ja rasismiin. Esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kokemukset Suomesta ovat erilaisia kuin ikäistensä poikien. Lausunnoilla olevassa luonnoksessa moniperusteinen syrjintä ja sen torjuminen eivät tule riittävästi esille.

Erityisesti koulutuksen ja kasvatuksen sekä eri tahojen kouluttautumista koskevissa toimenpiteissä kautta toimenpideohjelman on kriittisen tärkeää, että risteävä ja moniperusteinen syrjintä tunnustetaan. Toimenpideohjelma lataa suuret odotukset koko koulutusjärjestelmän kattavalle tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelmalle (luku 5.1). Plan suosittaa, että kehittämisohjelman laatimisessa hyödynnetään kansalaisjärjestöjen osaamista ja asiantuntijuutta mm. globaali- ja demokratiakasvatuksen teemoissa.

Pidämme tärkeänä, että toimenpideohjelmassa mainitaan kunniaan liittyvän väkivallan ehkäiseminen (luku 4.5). Kunniaan liittyvä väkivalta on usein sukupuolittunutta ja kohdistuu siten naisiin ja tyttöihin. Tytöt ja nuoret naiset kokevat väkivaltaa kotonaan, koulussa ja koulumatkalla, julkisilla paikoilla ja julkisissa kulkuvälineissä – kaikkialla maailmassa. Sukupuolittunutta väkivaltaa esiintyy yhä enemmän myös verkossa, ja osa tytöistä lopettaa esimerkiksi sosiaalisen median alustojen käyttämisen kohtaamansa häirinnän seurauksena. Kunniaan liittyvän väkivallan lopettamiseksi tarvitaan moniperustaisen syrjinnän tunnistamista.

Mitä sellaisia toimenpiteitä toimenpideohjelmasta puuttuu, joita valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonannon puitteissa pitäisi mielestäsi edistää?

Lastenoikeusjärjestönä näemme huolestuttavaa kehitystä yhdenvertaisuuden, tasa-arvon ja syrjimättömyyden tiellä. Sukupuolittunut häirintä verkossa ja sen ulkopuolella on uhka erityisesti tytöille ja naisille. Seksuu- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvat nuoret kokevat vihamielisyyttä ja vähättelyä. Vähemmistöihin kuuluvien nuorten huoli rasismista ja syrjinnästä on kasvanut. Ulkopuolisuutta ja yksinäisyyttä koetaan usein Suomeen muuttaneiden nuorten keskuudessa: Planin teettämän tuoreen kyselyn mukaan 44 % vastanneista arvioi kokeneensa syrjintää tai kiusaamista.

Toiminnassamme mukana olevilla nuorilla on vähän tai ei lainkaan tietoa siitä, mistä syrjintään ja rasismiin saa tukea ja apua. Tieto ei saavuta riittävän hyvin ihmisiä, joita rasismi koskettaa. Toiminnassamme ilmenee myös, että nuoret kokevat saavansa liian vähän selkeää tietoa yhteiskunnallisen osallistumisen muodoista. He kokevat usein, että osallistumisen kynnys on liian korkea kieli- ja tietovaatimusten seurauksena. Nuoret tarvitsevat lisää turvallisempia matalan kynnyksen osallistumispaikkoja, joissa he voivat harjoitella yhteiskunnallisia tietotaitoja selkokielellä

ja saada lisää rohkeutta osallistumiseen. Toimenpideohjelma ei huomioi riittävästi maahan muuttaneiden yhteiskunnallisen osallistumisen esteitä.

Planin mielestä toimenpideohjelmissa tulisi keskittyä entistä vahvemmin rakenteellisten uudistusten toteuttamiseen. Ohjelmassa puhutaan rakenteellisesta syrjinnästä, mutta ei rakenteellisesta rasismista. Tiedämme, että rasismi ja syrjintä esiintyvät yhteiskunnan rakenteissa, mikä näkyy mm. nuorten kohdalla opinto-ohjauksessa, työelämään siirtymisenä, haasteina julkisissa palveluissa ja vihapuheessa. On äärimmäisen tärkeää, että rakenteellisen rasismin käsittelyä ei häivytetä ohjelman toimenpiteissä.

Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja muussa valmistelussa, kuten valtion talousarvion laatimisessa, on vahvistettava. Päätäjien ja viranhaltijoiden tulee arvioida huolellisesti perus- ja ihmisoikeusvaikutukset julkisen talouden sopeutustoimista päätettäessä. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arvioinnissa on kiinnitettävä erityistä huomiota moniperusteiseen syrjintään ja eri tavoin haavoittuvassa asemassa olevien ihmisten oikeuksien toteutumiseen.

Suomi on saanut useilta ihmisoikeussopimuksia valvoilta elimiltä suosituksia viharikoksiin ja vihapuheeseen puuttumisesta. Jaamme valvontaelinten huolen tästä tilanteesta. Mielestämme luvussa 7 ei tunnisteta riittäväällä laajuudella rasismia, joka kohdistuu esimerkiksi etniseen alkuperään, kieleen, kulttuuriin, kansallisuuteen tai vastaavaan ominaisuuteen, sillä luvussa mainitaan vain uskonnolliset vähemmistöt. Tämä on Planin mielestä toimenpideohjelman merkittävä puute.

Valtioneuvoston yhdenvertaisuustiedonanto otti kantaa Suomen ulkopoliittiseen rooliin seuraavasti: "Kansainvälisissä yhteyksissä Suomi jatkaa pitkän aikavälin ihmisoikeuspoliittista linjaansa mm. naisten, tyttöjen, vammaisten henkilöiden, alkuperäiskansojen ja sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöjen sekä muiden erityisen haavoittuvassa asemassa olevien henkilöiden oikeuksien edistämiseksi ja puolustamiseksi. Myös EU:ssa Suomi jatkaa edellä mainitun linjansa mukaisesti edelleen sukupuolten tasa-arvon ml. itsemääräämisoikeuden (SRHR) ja seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjä koskevien asioiden edistämistä." Toimenpideohjelmissa ei ole kuitenkaan juuri lainkaan toimenpiteitä ulkoministeriön hallinnonalalle, jossa Suomen kansainvälisiä ja EU-yhteyksiä edistetään. Plan pitää tärkeänä, että koko valtionhallinto osallistuu yhdenvertaisuuden edistämiseen ja myös ulkoministeriölle olisi määritetty toimenpiteet ihmisoikeuspoliittisen linjan jatkamiseksi. Erityisen tärkeänä pidämme seksuaali- ja lisääntymisterveyden ja -oikeuksien edistämistä osana Suomen ulkopoliittikkaa. Suomen ulkopoliittisten strategioiden ja ohjelmien on oltava yhtenäisessä linjassa yhdenvertaisuustiedonannon kanssa.

Miten toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista ja vaikutuksia tulisi seurata?

On tärkeää, että toimenpideohjelman tavoitteiden toteutumista seurataan uskottavasti ja läpinäkyvästi. Plan ehdottaa, että toimenpideohjelman toteutumisesta ja vaikuttavuudesta raportoidaan vuosittain eduskunnalle. Vuosittainen järjestöfoorumi (luku 4.2) voisi toimia sopivana areenana raportin julkistamiselle, arvioinnille ja keskustelulle. Olisi hyvä, jos käytössä olisi

mekanismi, jolla varmistetaan, että VNK vastaa järjestöjen esittämään palautteeseen. Kannatamme myös muita luvun 9 seuranta- ja arviointitoimia.

Lisäksi toivomme, että ohjelman toimenpiteitä seurataan ja niistä raportoidaan myös muissa hallitusohjelmassa mainituissa dokumenteissa, kuten Valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa (OKM) ja poikkihallinnollisessa tasa-arvo-ohjelmassa (STM).

Muut kommentit

Plan huomauttaa, että toimenpideohjelman laajuudesta huolimatta siitä puuttuu kunnianhimoinen ja laajempi visio siitä, miten hallitusohjelman kirjausta ”Kaikilla on oikeus tuntea olonsa turvalliseksi ja hyväksi Suomessa.” toteutetaan. Kuten aiemmin totesimme, toimenpideohjelmassa tulisi keskittyä entistä vahvemmin rakenteellisten uudistusten toteuttamiseen, ei vain pieniin ja teknisiin toimiin. Yhteiskuntamme menestymisen kannalta yksi keskeisimmistä kysymyksistä on, että maahan muuttaneet henkilöt pääsevät täysimääräisesti osallistumaan yhteiskuntaan.

Huomionarvoista on myös, että toimeenpanoon on varattu 6 miljoonaa euroa hallituskauden aikana. Toimenpideohjelma ei kuitenkaan avaa tarkemmin, mihin toimenpiteisiin rahoitus kohdentuu. Mielestämme 6 miljoonaa euroa on auttamattomasti liian pieni summa rasismien vastaisen työn tukemiseen, kun samalla kansalaisjärjestöiltä, ministeriöiltä ja Suomen tekemästä kansainvälisestä työstä leikataan merkittävästi suurempia summia. On tärkeää, että resursseja suunnattaisiin palveluihin, jotka tukevat suoraan rasismia kohtaavia ihmisiä. Harvojen ihmisten käymät dialogit, pyöreän pöydän keskustelut ja kampanjat eivät ratkaise rakenteellisia haasteita.

Olemme myös huolestuneita kansalaisjärjestökenttään kohdistuvasta nopeasta muutoksesta, jossa järjestöihin kohdistuu leikkaustoimia eri lähteistä, järjestöjen osallistumismahdollisuuksia kavennetaan ja ministeriöiden tuki kansalaisjärjestökentälle heikentyy. Lisäksi rahoituksen painopiste siirtyy yksityiseen ja lahjoitusmuotoiseen rahoitukseen, mikä asettaa järjestöt eriarvoiseen asemaan. Julkisuudessa olleiden tietojen mukaan osa yleishyödyllisistä järjestöistä jäisi lahjoituksen verovähennysoikeuden laajentamisen ulkopuolelle. Pidämme tätä epäjohtonmukaisena.

Toimenpideohjelma keskittyy erityisesti rasismien ja syrjinnän poistamiseen, vaikka luvussa 3 puhutaan laajemmin yhdenvertaisuudesta. Ohjelma ei kuitenkaan tarjoa keinoja muiden yhdenvertaisuushaasteiden korjaamiseksi, esimerkiksi puuttamalla sukupuolittuneeseen väkivaltaan tai seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen syrjintään. Täten jääkin avonaiseksi, mihin yhdenvertaisuusongelmiin ohjelmalla halutaan tarttua. Planin mielestä toimenpideohjelman tulisi tarjota rakenteellisia, vaikuttavia ja monialaisia ratkaisuja moniperusteiseen syrjintään, esimerkiksi maahanmuuttajataustaisten tyttöjen kokemaan häirintään.

Lisäksi toteamme, että toimenpideohjelman tavoitteet ovat ristiriidassa hallituksen toteuttaman politiikan, kuten maahanmuuttoa ja turvapaikanhakua rajoittavien lakiesitysten, kanssa. Uudet lait

tulevat lisäämään ennakkoluuloja ja vastakkainasettelua maahanmuuttajataustaisiin lapsiin, nuoriin ja heidän perheisiinsä. Mielestämme ohjelmassa esitetyt toimenpiteet eivät ole riittäviä Suomessa olevan rasmin kitkemiseksi, kun samalla lainsäädännöllä vähennetään maahan muuttaneiden ihmisten yhdenvertaisuutta ja ihmisarvoa. Perus- ja ihmisoikeusvaikutusten arviointia säädösvalmistelussa ja muussa valmistelussa, kuten valtion talousarvion laatimisessa, onkin vahvistettava.

Plan International Suomi toimii pääkaupunkiseudulla maahan muuttaneiden nuorten osallisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseksi. Maahanmuuttajatyön toiminta keskittyy demokratiakasvatukseen, tulevaisuustaitoihin, sukupolvisuhteisiin, kestävään digielämään ja luontokotoutumiseen tavoittaen noin 1800 osallistujaa vuosittain. Pidämme tärkeänä, että toimenpideohjelmassa tunnistetaan maahan muuttaneiden nuorten kokemukset rasismista ja syrjivistä rakenteista. Nuorten kokemukset ulottuvat lapsuudesta aikuisuuteen ja vaikuttavat monin tavoin heidän elämäänsä, esimerkiksi mielenterveyteen, työpaikkojen saamiseen, opintojen valintaan, yhteiskunnalliseen osallistumiseen, kansalaisuuden saamiseen ja kohteluun julkisissa palveluissa.

Pidämme erinomaisena toimenpiteenä koko koulutusjärjestelmän kattavan tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden kehittämisohjelman toteuttamista. Oppilaitosten lakisääteisten tasa-arvo- ja yhdenvertaisuussuunnitelmien laatu on OPH:n selvitysten mukaan vielä melko vaihtelevaa. On tärkeää varmistaa, että kaikilla opettajilla on riittävät perustiedot ja –taidot edistää tasa-arvoa ja yhdenvertaisuutta osana perustyötään, ja tähän voi vaikuttaa tarjoamalla täydennyskoulutuksia, johon opettajien on mahdollista tai jopa velvollisuus osallistua työajalla. Olemme järjestämässämme täydennyskoulutuksissa huomanneet, että opettajat hyötyvät ja pitävät keskusteluista ja vertaisoppimisesta sekä omien työkavereiden että muiden oppilaitosten opettajien kanssa. Lisäksi koulutuksissa on tärkeää antaa aikaa ja tilaa opettajan omien asenteiden ja käytäntöjen itsereflektiolle ja teemojen herättämien tunteiden käsittelylle.

Iloitsemme myös siitä, että nuorisolan yhdenvertaisuusosaamista tullaan vahvistamaan. Valtakunnallisessa nuorisotyön ja -politiikan ohjelmassa tämä tulee esiin erityisesti tavoitteen 8 alla olevissa toimenpidekokonaisuuksissa, kunnallisen nuorisotyön kehittämistyössä ja osaamiskeskustoiminnassa osana laajempaa nuorten hyvinvoinnin edistämistyötä. Toivomme, että yhdenvertaisuustyötä tekevien järjestöjen osaamista hyödynnetään aktiivisesti nuorisolan toimijoiden tukena. Järjestöt järjestävät laadukkaita yhdenvertaisuus- ja antirasismikoulutuksia, ja näiden suuntaamista erityisesti nuorisolan toimijoille kannattaa tukea esimerkiksi valtionavustuksin.

Lausunnon on valmistellut vaikuttamisen asiantuntija Senni Martikainen.

Lausunnonantajan lausunto

Voitte kirjoittaa lausuntonne alla olevaan tekstikenttään

-

Martikainen Senni
Plan International Suomi